

Cuprins

<i>Cuvânt înainte. Rațiune, credință și civilitate</i> (Vladimir Tismăneanu)	5
---	---

<i>Introducere. Civilizația Decalogului și moștenirea modernității</i>	13
--	----

Partea întâi Dileme teologico-politice

Capitolul I. Baruch Spinoza și rădăcinile democrației seculare	27
Preambul istoric	27
Demitologizarea narațiunii biblice	30
Regi, profeți, intelectuali publici	33
Complexul de superioritate	36
Evacuarea misterului	38
Dispariția ierarhiei	39
Imperativul metodei istorico-critice	43
Contestarea monopolului	47
Credință și toleranță	50
Dreptul civil și egalitatea	52
Statul democratic	55
Religia civilă contra anarhiei	57
Martiri și liber-cugetători	58
<i>Recapitulatio</i>	60
Capitolul II. Carl Schmitt : între patosul istoric și teologia politică	63
<i>Status quaestionis</i>	63
O tinerețe proteică	64
Decizionismul revoluționar	68
Critica romantismului	76
Rădăcinile moralității moderne	81
Eșecul privatizării religiei	84

Cunoaștere și înșelare	86
Teologizarea istoriei	90
Revelația și secularizarea puterii divine	96
Concluzii	98

Partea a doua
Dialogul bibliotecilor

Capitolul III. Eliade, marxismul și „opiul religiilor”	103
Religia : fenomen ireductibil	103
Eliade: contextul formativ	107
Primatul spiritului	116
Demascarea resentimentului	121
Libertatea interioară	124
Marxismul : o erezie creștină ?	127
Concluzii	132
Capitolul IV. Visul libertății și prețul utopiei	134
O introducere comparativă	134
Utopia ordinii filozofice	137
Asceză, monahism și <i>civitas Dei</i>	146
Deșertul și imperiul	151
Modernitatea ambivalentă	155
Inocența voluntaristă	159
Comunismul între ideologie și teroare	161
Stânga occidentală	165
Apoteoza minciunii	168
Deznodământ	172

Partea a treia
Lecția biografiei

Capitolul V. Conservatorismul american și William F. Buckley Jr.	177
Dreapta postbelică	177
Tânărul bogat	179
Patriotism american	182
<i>National Review</i>	185
Moralist, pedagog, admirator	191
Darul vieții	197
Libertate și virtute	201
Tradiție și habitus	204
Proprietate și educație	206
Relativismul valorilor și demagogia etatistă	210

Ecouri politice	215
„Linia de atac”	217
Întâlnirile scriitorului	221
Señor Buckley Jr. la senectute	224
Decesul și posteritatea	227
Capitolul VI. Crezul lui Jaroslav Pelikan	230
Prolog în cer	230
Custodele predaniei	232
Lângă marile lacuri	235
Elogiul erasmic al Universității	239
Tradiția creștină: dramă în cinci acte	242
Identitate și doctrină	257
Biblia și Constituția	260
Concluzii	266
Capitolul VII. Andrei Pleșu : dialectica vârstelor și practica înțelepciunii	269
O biografie transparentă	269
Repere timpurii	271
Vraja estetică	275
Intermezzo paideic	280
Excurs : pedagogia lui Noica	284
Angajamentul etico-politic	290
Implicarea civică, pedagogică și culturală	296
Sinteza religioasă	305
Final deschis	313
<i>Epilog. Antitezele modernității și stilul conservator</i>	315
<i>Nota autorului</i>	327

Cunoaștere și înșelare

În *Römischer Katholizismus und politische Form* (1931), Schmitt critică mitologia modernă a dialogului ca strategie unică de rezolvare a conflictului. Prea adesea, această instituție permite deturnarea activității parlamentare de către grupurile de interese (*lobby*). Pertractările repetate, suspendarea judecării afirmative, anestezierea curajului personal – toate acestea sunt rezultatul unei reflecții incapabile să pregătească subiectul moral pentru acțiunea decisă și deci pentru veritabila cunoaștere de sine¹. Vesela înfrățire între neamuri, făgăduințele Internaționalei comuniste, dar și teza unor economiști capitaliști conform căreia răspândirea prosperității prin mecanismele pieței rezolvă de la sine problema conflictelor geopolitice sau existențiale – toate aceste variante de „umanism revoluționar” sau, dimpotrivă, „umanism democratic” operează cu câteva presupoziii antropologice inacceptabile pentru Schmitt. Individualismul împins la extrem reprezintă principalul inamic întrucât el joacă, la vedere, cartea moderației². Tradiția anglo-saxonă care limitează puterile statale și constrânge exercițiul de guvernare la un set precis de atribuțiuni (securizarea frontierelor, garantarea dreptului la proprietate, poșta și comunicațiile etc.) sfârșește prin pulverizarea etosului național. Mai mult, carența principală a individualismului liberal este de ordin ontologic:

1. Victor Davis Hanson și John Keegan, *The Western Way of War*, University of California Press, Berkeley, 2000, p. 7: „Dacă am ști de ce și prin ce dificultăți trecea un cetățean-soldat, atunci am putea înțelege mai bine cultura care a putut produce intelectualizări războinici precum Eschil, Pericle, Tucidide, Socrate și Demostene – caractere pragmatice care nu aveau iluzii în privința condiției naturale a omului, știind că oamenii se pot ucide unii pe alții până sunt opriți cu forța și că doar cuvintele lipsite de forță erau inutile”.
2. Pentru această trăsătură fundamentală a modernității politice pledează Aurelian Crăiuțu, *Elogiul moderației*, Editura Polirom, Iași, 2006.

Un individualism în care oricine altcineva decât însuși individul liber ar decide asupra esenței și a dimensiunii libertății sale ar fi doar o vorbă goală (*eine leere Phrase*). Pentru individul ca atare, dacă el nu dorește personal acest lucru, atunci nu există inamic cu care să intre într-o luptă pe viață și pe moarte¹.

Cetățeanul societății liberale nu cunoaște apartenența incendiară la o anumită colectivitate². El nu știe dacă are pentru ce să moară – decât pentru proprietatea familiei. Ca atare, resursele de mobilizare militară ale unui Stat liberal sunt mai mici decât cele ale societăților premoderne. Liberalismul a uitat, susține Schmitt, tocmai caracterul failibil al ființei umane – această făptură de lut înclinată nu doar către sublimul estetic, ci și spre cupiditate, lăcomie sau invidie. Religia oferea în mod tradițional un ghidaj spre tărâmul libertății față de pasiunile egoist-animalice, dar și șansa unei transcendențe față de imediatul clipei. Printr-o atitudine îndrăzneată, Schmitt crede chiar în posibilitatea descoperirii unei logici providențiale în desfășurarea istoriei universale. Etica inspirată de revelația biblică diferă de umanismul optimist și generos al Iluminismului spinozist. Scripturile nu camuflează angoasa, frica și nici chiar oroarea fiilor lui Adam în fața morții. De aceea, Schmitt celebrează eroismul interiorității, noblețea sacrificiului și integritatea sufletească a soldatului inspirat de figura cavalerului medieval, socotindu-se el însuși un „Epimeteu” creștin³.

În locul superbiei provocate de iluzia atotștiinței moderne, cruciatul adevărului se exersează în virtutea ascultării. Individualismul rezistă ideii de asimilare a conștiinței într-un

-
1. Carl Schmitt, *Der Begriff des Politischen. Text von 1932 mit einem Vorwort und drei Corollarien*, ediția a VI-a, Duncker & Humblot, Berlin, 1963, p. 70.
 2. Pentru o critică liberală a lui Schmitt, vezi Stephen Holmes, *The Anatomy of Antiliberalism*, Harvard University Press, Cambridge, Mass., 1993, pp. 37-60.
 3. Meier, *LCT*, pp. 17-18. În mitologia greacă, Epimeteu este fratele lui Prometeu și soțul Pandorei, fiind înzestrat cu darul nebuniei și al înțelegerii târzii a lucrurilor (spre deosebire de Prometeu, care se bucură de facultatea anticipației).

corpus mysticum. La celălalt pol, „teologia politică” ne tâlmăcește Heinrich Meier „presupune credința în adevărul revelației. Ea subordonează totul revelației și conectează totul la revelație”¹. Înseamnă acest gest de totalizare o transformare a revelației în ideologie? Oferă Scripturile, în interpretarea Bisericii, un răspuns la toate problemele și incertitudinile omului istoric? Răspunsul nu este întotdeauna limpede, însă imaginea divinului revelată în Iisus Hristos reprezintă, pentru cei botezați, orizontul ultim și definitoriu al oricărei decizii existențiale cu valoare cardinală. Schmitt vede în revelația biblică fundalul general pentru reflecția teologiei politice, fără să trateze cu aceeași reverență și opinia cvasiunanimă a tradiției patristice în raport cu războiul de cucerire sau, mai mult, în raport cu exigența iubirii aproapei (care poate include și un vrăjmaș). Schmitt oculește și semnificația refuzului oricărui mesianism naționalist-politic (de tipul celui inițiat de mișcarea lui Bar Kokhba între 132-136) de către Iisus, a cărui regalitate, deși afirmată în linia genealogiei davidice, era exclusiv de natură spirituală². Deși surprinde trăsături veridice ale stilisticii moderne, Schmitt nu avertizează asupra riscului unei lecturi maniheiste a datelor istoriei universale.

Este adevărat că liberalii și socialiștii invocă frecvent, într-un limbaj abstract, „valorile perene ale umanității”, ocul-tând astfel rădăcinile religioase ale eticului. Or, se întrebă vertiginos Schmitt, nu este oare acesta semnul înșelăciunii?³ Pentru adepții creștinismului tradițional, „arhiînșelătorul” poartă un nume: Antihristul⁴. El operează prin minciună, exaltă versatilitatea conversației în detrimentul integrității morale, maimuțărește persoana divino-umană a Logosului

1. Meier, *LCT*, p. 20.

2. Pentru acest important punct clarificat de exegeza nou-testamentară, vezi N.T. Wright, *Christian Origins and the Question of God, I: The New Testament and the People of God*, SPCK, Londra, 1992.

3. Meier, *LCS*, p. 23.

4. Pe această temă, vezi Cristian Bădiliță, *Metamorfozele Anticristului la Părinții Bisericii*, trad. rom. de Teodora Ioniță, Editura Polirom, Iași, 2006.

întrupat, oferind promisiunea falsă a paradisiului: o izbăvire fără suferință și o expiere fără Cruce a păcatelor personale sau naționale. Liniștea fără adâncimi născută din credința mincinoasă trimite la iluzoria *pax et securitas* despre care vorbește apostolul Pavel în prima epistolă către Tesaloniceni (5, 3)¹. Confortul amnezic și siguranța care adoarme sunt pericole pentru viața spirituală (care presupune veghe), dar și o amenințare la adresa construcției politice (care nu trebuie nicio dată subordonată exclusiv principiului utilității economice).

Tăcerile răsunătoare ale lui Carl Schmitt privesc mai ales discernământul teologico-politic, fără de care transferul judecăților de la nivelul principiilor generale în planul faptei cotidiene este supus greșelii. În mod tulburător, meticulozitatea distincțiilor categoriale nu l-au ajutat pe Schmitt să identifice, în propria viață, răul abisal ascuns în nuca Statului totalitar de tip național-socialist. El n-a îndrăznit nici să critice demența dezlănțuită și geniul malefic ale lui Adolf Hitler (1889-1945). De ce Schmitt n-a văzut pericolul idolatriei neopăgâne, când a putut sesiza corect fenomenologia apostaziei? De ce n-a respins Schmitt uzurparea religiei tradiționale de către o mișcare politică îmbibată de convingeri rasiste și, deci, anticreștine?

În mod cert, „teologia politică” a lui Carl Schmitt neglijează terapia spirituală necesară pregătirii unei conștiințe profetice, angajată deplin în istorie. Tensiunea dintre purificarea duhovnicească și implicarea civică, dintre contemplația liturgică și acțiunea socială, dintre pasivitatea doxologică și misionarismul politic, dintre interstițiile interogației și preambulul deciziei politico-militare pare indeterminat suspendată. Lui Schmitt îi lipsește filozofia intervalului în aceeași măsură în care la Spinoza nu vom găsi „interfața” între credință și rațiune (situate la poli opuși). Providențializând experiența istorică a națiunii germane, Schmitt n-a fost pregătit să depolitizeze teologia (o exigență menținută până la capăt de

1. 2Tes. 2,3: „Ziua Domnului nu va sosi până ce mai întâi nu va veni lepădarea de credință și nu se va da pe față omul nelegiurii, fiul pierzării”.

Henri de Lubac și Hans Urs von Balthasar). El nu indică nicăieri tentația demonică din spatele cultului personalității sau mecanismele opresive ale unui Stat militarizat, incapabil să recunoască *infinitul* din fiecare persoană umană. Criticând defectele liberalismului agnostic ori ateu, Schmitt e miop în fața erorilor de judecată pseudoteologică privind diferite culturi și civilizații (erori evidente și în recrudescența contemporană a jihadului islamist ori în simplitatea elementară a retoricii geopolitice americane de factură neo-protestantă).

Teologizarea istoriei

Comentând dimensiunea pregnant teologizantă a operei lui Schmitt, schițată împotriva curentului spinozist al Iluminismului european, Heinrich Meier lansează următoarea dilemă: „Politica sau ce este adevărul?”. Aluzia este, desigur, la faimoasa replică a lui Pilat din Pont către Iisus, în pretoriu (In. 18,38). Imaginea confruntării metafizice dintre logica providențială și estetica tergiversărilor infinite pe marginea revelației pare să sugereze un dualism radical. Poate un popor redus la condiția de gloată să mai distingă între puritatea lui Iisus și cinicul Baraba? Schmitt acuză banalizarea semnificației creștinismului sau împușinarea Evangheliei printr-o versiune prescurtată, specifică deismului moral sau umanismului agnostic. Schmitt refuză anticarilor de profesie – erudiții, savanții, specialiștii în limbi vechi sau epigrafie – plăcerea „recuperării” strict patrimoniale a demnității Bisericii. Salvarea pe linie exclusiv artistică sau culturală vădește incapacitatea omului modern de a mai duce până la capăt bătălia pentru adevăr. În aceste împrejurări, istorismul arheologic, mai degrabă decât discursul profetic, devine tropul literar al apologeticii creștine.

Întrucât „politica” se confundă frecvent cu bârfa deputătească și mașinăria electorală, Carl Schmitt introduce conceptul de *politic* vizând acel sol existențial din care orice

comunitate sau individ își extrage deciziile fundamentale¹. Mai mult decât o simplă regiune în geografia ființei (așa cum sugera Schmitt în prima ediție), politicul captează totalitatea concepțiilor despre lume și viață – în primul rând consecințele existențiale ale definițiilor despre bine, adevăr sau dreptate, cu care orice comunitate umană operează în istorie. Sfera politicului poate fi intersectată în punctul de maximă tensiune interioară a omului activ în cetate, atent la fragilitatea vieții și dispus la sacrificii. Pentru că delegitimează atât contemplația pasivă a lumii, cât și interacțiunea cu „străinul” prin negoț și compromis social, politicul exprimă natura tragică a existenței umane – întâlnirea cu limita dintre identitatea mea (ca subiect al afirmării de sine) și alteritatea celuilalt (ca prieten sau adversar cel mai adesea necunoscut).

Politicul atârnă de o distincție ultimă (*in eigenen letzten Unterscheidung*), din care se trag toate acțiunile cu specific politic. Să admitem că sfera moralității conține distincțiile ultime între bine și rău; în câmpul estetic, frumosul și urâtul; în domeniul economic, utilul sau dăunătorul sau, mai concret, profitabilul și nerentabilul; (...) distincția specific politică, la care pot fi reduse acțiunile sau motivațiile politice, este cea

-
1. Heinrich Maier arată modificările subtile operate de Schmitt între primele două versiuni ale cărții *Der Begriff des Politischen* (1927, prima ediție publicată în *Archiv für Sozialwissenschaften und Sozialpolitik*; 1932, ediția a doua, apărută cu modificări tacite, rezultate din lectura recenziei critice a lui Leo Strauss). Pentru dialogul explicit și implicit dintre Leo Strauss și Carl Schmitt, vezi Heinrich Meier, *Carl Schmitt and Leo Strauss: The Hidden Dialogue*, 1995. Dintre cele mai bune introduceri în opera lui Leo Strauss, recomand cartea profesorului Thomas S. Pangle *Leo Strauss: An Introduction to His Thought and Intellectual Legacy*, Johns Hopkins University Press, Baltimore, 2006, și Daniel Tanguay, *Leo Strauss: An Intellectual Biography*, Yale University Press, New Haven și Londra, 2007. Pentru impactul lui Strauss asupra politicii interne și externe americane, vezi eseurile din volumul coordonat de Kenneth L. Deutsch și John Albert Murley, *Leo Strauss, the Straussians, and the American Regime*, Rowman și Littlefield, Lanham, MD, 1999.